

Pospíšil, Ivo

Julius Zeyer, dílo a jeho souvislosti

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2005, vol. 54, iss. X8, pp. 206-208

ISBN 80-210-3691-5

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103245>

Access Date: 08. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

najmä emotívnou lyrizáciou a štýlovou expresivitou. Krčméry písal predovšetkým „básne v próze“ (A. Matuška), v ktorých skutočnosť chápal metaforicky, s výraznou lyrizáciou, kde postavy a deje symbolizujú zápas protikladných princípov (*Zimná legenda*).

Metodologická štúdia V. Marčoka *Štefan Krčméry ako literárny historik vo svetle antipozitivistického prelomu* (s. 131–143) charakterizuje Krčméryho prínos k teórii slovenských literárnych dejín. Autor zdôrazňuje jej pragmatickú motiváciu a spojitosť s vitalistickými názormi B. Croceho a H. Bergsona. Aj napriek svojej akoby mozaikovosti a impresionisticko-asociatívneho výrazu zdôrazňovala Krčméryho metóda v posmrtno vydaných *Dejinách slovenskej literatúry I. a II.* (1976) najmä estetickú funkciu a odrážala pritom „duch doby“ a kultúrohistorické pozadie. Marčok upozorňuje na to, že jej subjektívnosť a intuitívnosť neznamenala „nevedeckosť“, „nemoderanosť“ alebo „odvodenosť“. Tak ako štrukturalistická alebo fenomenologická orientácia, aj Krčméryho prístup sa spolu s poetocentrickými a kulturocentrickými smermi zaraďuje k širokému antipozitivistickému spektru umenovedných metód. Krčméryho prekladateľským umením sa zaoberá štúdia K. Tomiša *Všestranná osobnosť slovenskej kultúry* (s. 144–148), ktorá okrem mnohostrannej aktivity autora vyzdvihuje najmä jeho viacjazyčnosť a básnické preklady zo slovanských aj neslovanských jazykov. Najmä v rokoch 1922–1932 Krčméry preložil takmer 400 básní, ktorých výber vyšiel neskôr v antológii *Z cudzích sadov* (1944), ktorá bola prvým slovenským súborom svetovej lyriky.

Problematickej téme autorovho vzťahu k novým básnickým smerom a ľavicovej avantgarde sa venuje faktograficky koncipovaná štúdia Š. Druga *K vývinu vzťahov medzi Štefanom Krčmérym a davistami* (s. 149–157), ktorá rekapituluje korene recepcie davistov – od pôvodného ocenenia aktívít pražských slovenských študentov a mesačníka *Svojeť* až po ich neskoršie odmietanie, ktoré súviselo najmä s Poničanovým nadšením pre komunistickú ideológiu a jej propagáciu v mesačníku *Mladé Slovensko*. Krčméry odsudzoval davistov (aj vrátane Novomeského) za ich údajne protinárodné stanovisko, ktoré neprihliadalo ku kontinuitám a tradíciám literárneho vývoja. A. Maľovčík v referáte *Krčméryovská korešpondencia ako literárno-historický prameň (Listy adresované Štefanovi Krčmérymu)* (s. 158–164) charakterizuje pramenné súbory uložené v dvoch fondoch – v osobnej rukopisnej pozostalosti a v administratívnom archíve Matice slovenskej (spätosť s Krčméryho funkciou tajomníka v tejto organizácii). Prvý fond obsahuje asi 95 listov od 45 adresátov, druhý fond eviduje asi 2000 listov adresovaných Krčmérymu. Aj keď už boli viaceré celky z autorovej korešpondencie publikované (s J. Vlčkom, J. Cígerom-Hronským, V. Royom, M. Kukučínom a Ď.), tak väčšia časť fondu zatiaľ nebola edične spracovaná. Výnimočná dôležitosť Krčméryho korešpondencie so slovenskými vedcami, umelcami, inštitúciami spočíva v tom, že najmä v 20. rokoch prispieva ako biografický prameň k pochopeniu literárnych, kultúrnych a spoločensko-politických pomerov na Slovensku. Listy písané Krčmérym sú ešte naviac malým estetickým artefaktom, ktorý vypovedá o textotvorných postupoch autora a ktorý sa štylisticky pohybuje medzi exaktnosťou a metaforickou obraznosťou.

Koncepcia zborníku *Biografické štúdie* napĺňa vedecko-výskumné zameranie Národného biografického ústavu SNK, t. j. všestrannú dokumentáciu, lexikografické a edičné sprístupňovanie biografii významných, ale aj zabudnutých osobností slovenskej kultúry. Najmä krčméryovské príspěvky, ktoré z rôznych strán novo rozoberajú autorov tvoriacich profil, poukazujú na to, že aj tento typ literárnohistorickej práce má v súčasnosti svoje nepochybné miesto.

Anna Zelenková

JULIUS ZEYER, DÍLO A JEHO SOUVISLOSTI

Drahomíra Vlašínová: *Julius Zeyer*. Istenis, Brno 2003, 206 s.

Profesor Univerzity Palackého v Olomouci Jiří Fiala a docent Janáčkovy akademie muzických umění Miloš Hynšt lektorovali solidní, nápaditou a čtivou monografií bohemistky ze Slezské univerzity v Opavě Drahomíry Vlašínové o klíčové postavě českého fin de siècle Juliu Zeyerovi

(1841–1901). Literární historička a kritička, jejíž život však byl a je spojen především s Brnem, absolventka češtiny a dějepisu na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, publikující v řadě sborníků a časopisů, spoluautorka literárních slovníků, autorka monografie *Eliška Krásnohorská* (1987), studii *Pohledy na českou literaturu dvou století* (2000) a editorka dala svému textu osobitou strukturu a vidění nezabavené jemné poetičnosti.

Vychází z vnitřního bohatství a niterné rozeklanosti Zeyerova života a díla v době, v níž protražovaný romantismus a novoromantismus bojují vyrovnaný boj s razantním ruralistickým realismem Stroupežnického a Mrštíků. Ukazuje Zeyera především jako básnivého dramatika originálních, exotických syžetů; původní je také jeho podoba básnického dramatu, resp. dramatické básně, jak ji autorka líčí v hlavní kapitole *Dramatické dílo jako poetický akord lyry*. To, co Vlašínová na Zeyerovi zdůrazňuje, je jeho kosmopolitismus, vcítění do cizích prostředí, látek a mentalit, jak bylo ostatně charakteristické pro všechny lumírovce i českou literaturu přelomu století – to se ovšem týká i jeho překladů z různých jazyků (důležité je podle mého názoru i připomenutí povídky Marie Edgeworthové); a právě to spojuje jeho dílo s komparatistikou v širším a srovnávací slavistikou v užším slova smyslu. Minulostní obrat a exotismus jsou všeobecně uznávané znaky romantismu v podstatě ve všech jeho podobách; nikoli nadarmo se dnes často mluví o romantismu jako obecném vidění světa, nikoli jako o historicky přesně a přísně vymezeném jevu. Někdy až příliš originální anglický bohemista Robert Pynsent v něm již před třiceti lety správně uviděl „cestu k dekadenci“, tedy jinými slovy jen jiný typ romantismu. To, čím Zeyer tak hojně obdarovával svět – totiž schopnost empatie – je vlastní také této monografii: „*Je zřejmé, že Zeyerova inspirace nechodila přímými cestami, klenula se spíše oblouky, jimiž spojovala zdánlivě nespojitelné, a své plody v podobě epických cyklů nebo dramát vydávala až s odstupem času.*“ (s. 21) Autorka také citlivě zachytila Zeyerův vztah k Rusku, ruskému materiálu, krátce celou jeho ruskou inspiraci.

Kniha D. Vlašínové příznačně začíná kapitolou *Život jako umělecké dílo*, kterou autorka uvazuje citátem z Trojích pamětí Víta Choráze: „*Ne délkou může měřen býti život, však intenzitou, kterou jsme ho žili.*“ Životopisná partie je snad z celé knihy nejbarvitější; podle mého názoru se autorce skvěle podařilo vystihnout Zeyerův autorský mýtus, jeho pojetí života jako uměleckého díla, jehož součástí je cestování, ženy a přátelství (František Bílek). Zeyerovu osobnost autorka charakterizuje v jednom místě takto: „*Zeyer, ač člověk plachý, byl na druhé straně až neskutečně společenský, který k sobě přitahoval četné přátele, jejichž výčet by byl podobně obsáhlý jako přívlastky, kterými ho přátelé i badatelé obdařovali.*“ (s. 27) V tomto smyslu se D. Vlašínová odvolává na vzpomínkové charakteristiky Zeyerovy z pera J. B. Foerster: „*Muž vrozené inteligence, tvář vzácně ušlechtilých rysů a lbezně jemnosti. Oči plné dobroty a srdečnosti. Člověk, jenž si získává rázem vašich sympatií kouzlem své osobnosti. Plný vous zlatavě hnědé barvy, střížený à la Henri IV., bohatý vlas. Ústroj podle poslední módy, ale nenápadný, vesta barevná, patrně ze starého brokátu, s knoflíky z drahokamů vroubených úzkou zlatou páskou [...] Postava nevelká, ale pružná, aristokratického, žensky měkkého, až mateřsky něžného pohybu. V pohledu pak cosi tajemně vábího, visionářského, jako mívají často postavy Grecovy. Zeyer nemluvil mnoho ani rychle a hovořil vždy tiše, i když byl zcela zaujat, a žil zdánlivě přítomně chvíli. Měli jste dojem, že jeho duše bloudí kdesi daleko a jeho oko je pohrouženo v nitro...*“ (s. 27–28)

Je autorčiným přínosem, že se tak zevrubně zabývá nejen Zeyerovým dramatickým dílem jako takovým, ale také jeho názory na drama: před čtenářem tak vyrůstá dvojediný obraz Zeyera-dramatika a Zeyera-teoretika vložený do analýzy a výkladu konkrétních úspěchů a neúspěchů, jež končí, jak to bývá, velkou satisfakcí v Kvapilově éře, již se však básník a dramatik už nedožil (s. 40). Zeyerova dramatická koncepce souvisí s tím, jak tento novoromantik překračoval romantismus první vlny a nutně přicházel do konfliktu s útočícím realismem. S tím jsou ostatně spojeny Zeyerovy prohrý v Národním divadle ovládaném realistickou dramaturgií a poetikou, ale rovněž jeho vítězství.

Zdařilá je také kapitola o typu básnického či lyrického dramatu, které Zeyer vytvářel. Již motto k této v pořadí třetí kapitole zdůrazňuje jako jeho podstatnou složku sen a snění: „*Nebývají naše sny někdy to nejlepší, co máme na zemi? A bez snění bylo by vůbec umění?*“ (*Obnovené obrazy – Král Kofétua*). Zdůrazňuje ovšem i Zeyerův exotismus a historismus s výkladovým jádrem v Radúzovi a Mahuleně.

Pozoruhodnou součástí knihy, a řekl bych její složkou podstatnou, je čtvrtá kapitola *Tematizované skutečnosti Zeyerových dramát*, jejíž motto z Xavera („*Býti dobrým člověkem znamená víc, než býti velkým umělcem*“) dokládá, kterak se Zeyer snažil spojit estetiku s etikou. Na prvním místě tu stojí soupis Zeyerových her podle dat premiéry od roku 1907; ukazuje se, kolik her nebylo inscenováno nikdy; je tu dost materiálu takřkajíc „k vyzvednutí“. Autorka neváhá pak hry podrobněji tematicky charakterizovat; jde mimo jiné a jednoaktovku Rimini, veršovanou komedii o jednom dějství Blanka, Stará historie, Sulamit, Legenda o Erinu aj. Ukazuje se, kolik básnivého bohatství tyto hry obsahují (poněkud mi to připomíná znovu u nás zásluhou D. Kšicové a P. Kleina objeované poklady ruské moderny). Snad se to může zdát poněkud abundantní, ale výklad tematiky Zeyerových dramát, jak jej autorka podává, není podle mě nefunkční, spíše naopak. Vrací se tak do hry míč tradiční tematologie (Stoffgeschichte) radikálně opuštěný ve 20. století pod tlakem imanentních metod. Ostatně výklad syžetu je současně spojen s divadelní inspirací a snad i realizací.

Na divadlo je zaměřena i rozsáhlá faktografická část monografie zahrnující soupis Zeyerových her s přehledem intersémiotických přepisů, jak to autorka obratně nazývá. Jsou tu Zeyerovy články, dramata časopisecká, knižní vydání a premiéry, recenze a referáty, překlad cizích dramát, překlady Zeyerových her do jiných jazyků, zhudebnění jeho dramát či dramaturgie jeho prózy; podstatné jsou také bibliograficky důkladně zpracované přehledy sekundární literatury (připomeňme alespoň Augustovu Mystiku Julia Zeyera z roku 1928, práci J. Fučíka, knihy D. Hodrové, J. Janáčkové, Kvapilova Gotického Zeyera z roku 1942, monografii Viktora Nováka z roku 1920 aj.; samozřejmě i práce V. Renče, M. C. Putny, Janiny Viskováté o ruských motivech u Zeyera z roku 1932 a také již zmiňovanou monografii Roberta Pynsenta Julius Zeyer. The Path to Decadence, Paris – The Hague 1973).

Význam nové knihy brněnské autorky vidím tedy, summa summarum, v akcentaci Zeyerova osobitého postavení (skoro cizince) v české literatuře a v posunu zorného úhlu ve směru jeho dramaturgie jako nejosobitější části jeho díla. S tím ovšem souvisí žánrový (generický, resp. genologický) pohled na jeho tvorbu, na kreaci básnického dramatu a básnického divadla: skrytého proudu, často nechápaného a odmítaného, ale často, byť krátce tryskajícího silou gejzíru. V knize se šťastně setkala novoromantická a dekadentní látka, básnivost, lyrika a dramatická s autorčiným habitem a empatickou schopností. Když se toto vše spojí s faktografickou precizností a výkladovou poutavostí a interpretační střídlností, je tu kniha, bez níž by se žádný ze současných zeyerologů neměl obejít.

Ivo Pospíšil

O JUGOSLÁVSKÉ LITERATUŘE PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Slobodan Ž. Marković: *Zapisi o kjiževnosti za decu III*. Beogradska knjiga, Beograd 2003, 216 s.

Předchůdcem literatury pro děti byl u jižních Slovanů Slovinec Sebastijan Krelj (1538–1567), který studoval u jednoho ze zakladatelů hermeneutiky Matiji Vlačiče Ilirika (Matthias Flacius Illyricus). Kromě několika latinsky a německy psaných děl vydal slovinsky Dětskou bibli (1566, Otročija Biblija). Rovněž některá díla dalších slovinských (Peter Kumras), chorvátských (Andrija Kačić Miošić) a srbských autorů (Dositej Obradović), jež vznikla v 18. stol., byla určena také dětem.

Nejinak tomu bylo také u prvních periodických sborníků a časopisů pro děti. Také v tomto případě patří prvenství Slovincům. Prorok (Vedež, 1848–1850) byl název prvního časopisu pro mládež vůbec a také *pro obyčejné dospělé lidi*, který vydával Slovinec Ivan Navratil (1825–1896), po otcí českého původu. Více než čtyři desítky let sbíral slovinské pověry a s pověstmi ostatních slovanských i neslovanských národů. Teprve později začaly vycházet srbské časopisy Školni list (1858, Školski list) a Přítel srbské mládeže (1866, Prijatelj srpske mladeži), chorvátská Bazalka (1864, Bosiljak) a Smil (1872, Smilje) a slovinská Zahrádka (1871, Vrtec) aj.

Třetí svazek knihy srbského literárního historika, literárního kritika a vysokoškolského pedagoga Slobodana Ž. Markoviće (nar. 1928) ZAPISI O KJIŽEVNOSTI ZA DECU III navazuje na